
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

ISSN 2411-2143

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 8414 від 06.02.2004 р.*

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

СЕРІЯ:

ІСТОРІЯ

ВИПУСК 29

ВІННИЦЯ
2019

УДК 93/94(06)

Н 34

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 29. Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. О.А. Мельничука. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – 128 с.
DOI: 10.31652/2411-2143-2019-29

Збірник включений до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з історичних наук (Нак МОН України №528 від 12.05.2015 р.)
Видання індексується в **Index Copernicus** та **Google Scholar**.

Рекомендовано до друку Вченою радою ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
(протокол №1 від 29.08.2019 р.)

Редакційна колегія:

Головний редактор: Олег Мельничук, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Заступник головного редактора: Юрій Зінько, кандидат історичних наук, професор, декан факультету історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Відповідальний секретар: Анатолій Войнаровський, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України, заступник декана з наукової роботи факультету історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Члени редколегії:

Сергій Гальчак, доктор історичних наук, професор кафедри журналістики, реклами та зв'язків із громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна);

Віктор Даниленко, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії України другої половини ХХ століття Інституту історії України НАН України (Україна);

Казімеж Латак, доктор габілітований, професор, професор відділу суспільних наук Інституту історії Університету кардинала Стефана Вишинського (Польща);

Тетяна Каросва, доктор історичних наук, доцент кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна);

Ольга Коляструк, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна);

Валерій Кононенко, доктор історичних наук, доцент кафедри правових наук та філософії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна);

Сергій Корновенко, доктор історичних наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Україна);

Григорій Лазько, доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Гомельського державного університету ім.Ф.Скорини (Білорусь);

Лех Мруз, доктор габілітований, професор Інституту культурної антропології Варшавського університету (Польща);

Іван Романюк, доктор історичних наук, професор кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна);

Галина Стародубець, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна);

Юрій Степанчук, доктор історичних наук, доцент кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна);

Вікторія Тельвак, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна);

Ігор Фареній, доктор історичних наук, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Україна).

Адреса редакційної колегії: 21100, м. Вінниця, вул. К. Острозького, 32, корп. 3, кім. 323.
тел. (0432) 61-67-21; <https://vspu.net/nzhist>; e-mail: naukzapvdu@meta.ua.

© Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019

© Автори статей, 2019

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Яна Галецька Влодзімеж Дзедушицький та його внесок у розвиток природничих досліджень в Україні у XIX ст.	9
Володимир Очеретяний, Інна Ніколіна Міжнародно-інформаційна діяльність дипломатичної місії УНР у Празі 1921-1923 рр.	14
Іваненко Аліна Функціонування місцевих юридичних установ у зоні відповідальності Військової адміністрації окупованої України (1941 – 1943 рр.)	19
Ольга Силка, Іван Романюк Основні засади діяльності дитячих трудових виховних колоній в Україні 1942-1945 рр.	26
Олена Геча Пам'ять про Бабин Яр: загальнолюдський та персональний вимір (на прикладі родини Рабіновичів)	31
Олексій Серветнік Молдовське населення України у світлі післявоєнних переписів	38
Костянтин Левчук Криза та занепад КПРС-КПУ у 1986-1991 рр.	43
Тетяна Мельничук, Людмила Романець Діяльність молодіжних релігійних організацій Української православної церкви Київського Патріархату (1992-2018)	47

ІСТОРІЯ ПОДІЛЛЯ

Олександр Марчук Вінницький період діяльності міністра освіти УНР Івана Огієнка: внесок у процес формування національної освітньої системи (лютий 1919 р.)	54
Наталія Кузьмінець Місце надзвичайних органів влади в системі радянського режиму на Поділлі в першій половині 1920-х рр.	60
Лариса Божко Етнографічні дослідження Кабінету вивчення Поділля	66
Михайло Панасюк Антицерковна діяльність радянської влади як невід'ємна складова політики формування комуністичного суспільства в 20-х роках XX ст. (на матеріалах Поділля)	71
Сергій Гальчак Становище подільських репатріантів – представників інтелігенції в умовах сталінської диктатури післявоєнного періоду	76

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Олександр Кравчук

Розбудова інституту президентства у Чехословацькій республіці у 1918-1919 рр. **83**

Олександр Неприцький, Юля Окуньовська

«Солідарність» – чинник демократизації і формування міжнародного іміджу Польщі **89**

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

Ірина Батурєва

Повсякденне життя православного духовенства Поділля другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на сторінках часопису «Подольские епархиальные ведомости» **94**

Дмитро Щербанюк, Олег Мельничук

Міське самоврядування на Поділлі 1870-1917 рр. в сучасній українській історіографії **100**

Олеся Коваль

«Держава загального добробуту» та «шведська модель»: історико-теоретичний аналіз понять **109**

РЕЦЕНЗІЇ

Юрій Зінько, Олена Зінько

Герасимов Т. Ю. Міста Правобережної України і Перша світова війна: Повсякденна історія: монографія / Т. Ю. Герасимов. – Вінниця, ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – 436 с. **117**

Олександр Криворучко

Даниленко В.М. Україна в 1985-1991 рр.: остання глава радянської історії. – Київ: Інститут історії НАН України, 2018. – 278 с. **119**

Ігор Мазило

Україна на розломі цивілізацій / Автор-упорядник О. Домбровський. – Вінниця, 2018. – 174 с. **121**

Для авторів **125**

.....
 закономерности и движущие силы процессов, которые привели к восстановлению государственной независимости украинского народа.

Ключевые слова: Украина, перестройка, демократизация, гласность, многопартийность, суверенитет, возрождение, независимость.

ABSTRACT

Olexandr Kryvoruchko

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
 PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Danylenko V.M. Ukraine in 1985–1991: the last chapter of Soviet history.

- K.: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2018. - 278 p.

The article is devoted to a monograph devoted to the changes in the socio-economic, socio-political, cultural and spiritual spheres of the social life of Soviet Ukraine during the period of the Gorbachev perestroika, analyzes the stages of the crisis of the party-Soviet system, describes the basic laws and driving forces of the processes that led to restoration of state independence of the Ukrainian people. The main subjects of the study are the socio-economic preconditions for the proclamation of independence, the growth of the political activity of Ukrainian society, the national-cultural uplift, the restoration of Ukrainian statehood and the first steps of Ukraine in the path of independence.

The author successfully combines the events of the historical past and the present, which enables to fully observe the complicated process of socio-political transformations - preconditions, stages of formation and prospects of development of Ukrainian statehood. Monograph Danilenko V.M. is a significant scientific research in the study of modern history of Ukraine, an example of a tolerant attitude to the historical past and its objective comprehension, and it can be recommended to specialists, political and public figures, applicants for higher education, all who are interested in the national history of the modern period.

Key words: Ukraine, reorganization, democratization, publicity, multiparty, sovereignty, revival, independence.

Статтю надіслано до редколегії 02.05.2019 р.
 Статтю рекомендовано до друку 14.06.2019 р.

УДК 94 (477) (049.32)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-29-121-124>

Ігор Мазило

Вінницький національний аграрний університет
 кандидат історичних наук, доцент (Україна)

**Україна на розломі цивілізацій / Автор-упорядник О. Домбровський.
 – Вінниця, 2018. – 174 с.**

Анотація: У статті прорецензовано наукове видання «Україна на розломі цивілізацій» науковця , політика Олександра Домбровського. Автор – людина авторитетна, добре володіє матеріалом і знає предмет свого дослідження. Відтак, його твердженням і висновкам можливо довіряти. Текст книги складається з вибраних статей спрямованих на власну інтерпретацію етапних сторінок українського минулого і сьогодення, запропоновано нове бачення окремих подій історії України і як на них впливав релігійний фактор. Сформульоване власне бачення нинішнього геополітичного вибору України. Можливо стверджувати, що автор долучився до вирішення складного завдання, яким переймаються інтелектуали і частина політикуму, – вироблення певних принципів побудови нової моделі розвитку нашого суспільства.

Ключові слова: Україна, Церква , цивілізація, історія, християнство , православ'я, глобальний світ.

Україна як в милому, так і на початку третього тисячоліття постала перед цивілізаційним вибором. Відповідь на це питання шукають політики і експерти. Власний варіант напрямку розвитку новітньої держави Україна, через аналіз культурних, історичних і внутрішньополітичних процесів запропонував науковій громадськості автор вищезгаданого видання.

Перший розділ книги має доволі оригінальну назву – «Україна на розломі цивілізацій», зміст якого висвітлює окремі сторінки національної історії не лінійно, а через пошук відповідей на запитання: хто ми і чому ми такі ?

Можливо, це данина сьогоднішньому часу, коли Україна виборола свою помісну церкву (до речі в контексті цих подій Архієпископ Кіпру Хрисостомос II заявив, що кожна держава має право на автокефалію), вона є інститутом фундаментальним, тому автор справедливо наголошує, що для нинішньої державності важливим цивілізаційним фундаментом є християнство у всіх його проявах, що протягом двох тисячоліть слугує підґрунтям сучасного західного світу й нашого життя. Погоджуючись з автором, варто зауважити, що для більшості українців саме християнство східного обряду було і є духовним, культурним стрижнем, адже православ'я в кордонах України існує давно, впливає на формування духовної і матеріальної культури нашого народу, школу і виховання, побут і сім'ю. Віра в Христа Спасителя посилює молитву, спонукає до благих справ і захисту Вітчизни.

Навіть такий суспільний феномен як інтелігенція закоріненій частково в православ'я, житті св'ятих, схимників і великомучеників.

Оригінальною є теза автора, що народ України, особливо в середньовіччі, перебував під тиском « бермудського трикутника » (авторська редакція) між трьома потужними державними утвореннями – Російською і Османською імперіями та Великою Польщею, що спричинило до розломів: «горизонтального» (зіткнення між християнством та ісламом) і «вертикального» (зіткнення між східним і західним християнством). Перший призвів до перетворення частини території в Дике поле, стан якого стисло передано словами Генріха Сенкевича: «Останні ознаки осілого життя на південь по Дніпру обривалися невдовзі за Чигирином, а по Дністру – відразу за Уманню; далі – до самих лиманів і до моря – лише степ, ніби двома річками облямований .

А в самому Полі ніхто не жив, хіба що по берегах , ніби островки серед моря, деінде траплялися. Скільки в тих краях битв відгриміло, скільки народу полягло – ані злічити, ані згадати .

На людей у травах полювали, немов на вовків чи на сагайдаків . Полював хто хотів. Злодій у дикому степу ховався від закону, озброєний пастух стеріг стада. Лицар шукав пригод, лихий чоловік – здобич. Козак – татарина, татарин – козака» .

За лінійною логікою перебігу історичного процесу це вже давно в минулому, як в минулому історія вищезгаданих імперій. Але автор сміливо заявляє, що розлом «вертикальний» нікуди не зник, лише пом'якшав і, що політичний вплив Росії, Європи чи Туреччини на нашу державу продовжується. Вони втягують Україну до сфери свого цивілізаційного поля, продовжуючи її розривати .

Також автор наголошує, що російський фактор впливу обумовлений не тільки сторіччями спільного історичного минулого, а й генотипом сильної російської держави, виплеканий на полях історичних битв, який сотнями років передавався десяткам поколінь. Він зберігся в російському менталітеті донині. Його не зламав навіть радянський період, який додав свої особливості.

Також духовними підвалинами Росії була і є православна церква як її фундамент. І духовний відрив України від Росії, а саме українського православ'я від російського катастрофічно послабить силу і міць не тільки Росії, а й вплив православної цивілізаційної культури в світі. Правда, окремі російські автори дещо декларативно стверджують, що Росія і Україна розташовані у стратегічному центрі Європи, на важливому геополітичному стику і його злам загрожує тектонічними розломами усього європейського материка.

Автор книги стверджує, що не лише правлячий український політикум зорієнтований на Європу, остання також має інтереси в Україні і він є прагматично – егоїстичним. Як і Росія, Європа стає все більше зацікавленою в трудових ресурсах і багато чому ще в Україні .

Не новою, але відверто висловленою, в контексті дослідження є думка автора про розрізненість українських еліт, що сильно послаблює позиції України як в минулому, так і на сучасній міжнародній арені. Книга гарно ілюстрована численними додатками, де відображено динаміку територіальних змін в Україні від часів Б. Хмельницького і до втрати Криму та частин території Донецької і Луганської областей.

Автор в коментарях до додатків демонструє знання окремих сторінок історії українських регіонів. Так, в поясненні до зображення адміністративної карти України 1944-1945 рр., відзначив, що після звільнення Закарпаття Червоною армією в жовтні 1944 р. на цій території проголосили самостійну державу – Закарпатську Україну зі своїм урядом – Народною Радою. Це державне утворення проіснувало до липня 1945 р., коли відбулося возз'єднання з УРСР. Додамо, що останній крок став можливий як внаслідок визволення, так і у відповідності з волею населення краю висловлену на зібранні 663 делегатів з'їзду Народних комітетів 26 листопада 1944 р., і проголосованого ними Маніфесту про акт возз'єднання з Радянською Україною, і договору між урядами Радянського Союзу і Чехословаччини від 29 червня 1945 р. На території

Закарпаття деякий час перебували і уповноважені чехословацького уряду, і дислоковані військові частини 18-ої радянської армії, і органи НКВС.

Певний інтерес викликає порівняльний додаток № 2 про взаємини між Україною, Росією, Польщею і Туреччиною у 1410-2016 рр. Констатується, що у 1955 р. СРСР і Польща утворили організацію Варшавського договору, який закріпив біполярну модель світу на 35 років. Також стверджується у 1991 р. факт визнання незалежності України Польщею, Росією та Туреччиною. А через два десятки років перемога Революції Гідності стає поштовхом до анексії Криму Росією. Остання, не обмежуючись загарбанням півострова, розпочинає вторгнення на Донбасі, підтримує сепаратизм і незаконні військові формування на Сході України.

Автор у післямові наголосив, що ця книга не є фундаментальним науковим дослідженням щодо минулого і проблем сучасної України, а лише першою спробою такого аналізу. Вважаємо, що запропонований автором дослідження підхід і пояснення окремих складних сторінок історії й нагальних проблем сучасної України зацікавить науковців і широкий читацький загал.

Игорь Мазыло

Винницкий национальный аграрный университет,
кандидат наук, доцент (Украина)

**Украина на разломе цивилизаций. / Автор-составитель А. Домбровский.
– Винница, 2018. – 174 с.**

Аннотация: В статье прорецензировано научное издание «Украина на разломе цивилизаций» ученого и политика Александра Домбровского. Автор – личность авторитетная, достаточно глубоко владеет материалом и хорошо знаком с предметом своего исследования. Значит его утверждениям и выводам возможно доверять. Текст книги составлен из избранных статей направленных на авторскую интерпретацию этапных страниц украинского прошлого и настоящего времени. В книге сформулирован новый подход к анализу отдельных страниц истории Украины и роли религиозного фактора в событиях прошлого и настоящего. Представлено собственное видение геополитического выбора Украины.

Ключевые слова: Украина, Церковь, цивилизация, история, христианство, православие, глобальный выбор.

ABSTRACT

Ihor Mazylo

Vinnitsia National Agrarian University
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

**Ukraine on the Breakdown of Civilizations. / Author of the compiler O.Dombrovskiy.
– Vinnytsia. 2018. – 174 p.**

The scientific publication “Ukraine on the Breakdown of Civilizations” by scientist and politician Oleksandr Dombrovskiy is patended in this article. The author is a very authoritative person who perfectly knows the material and the subject of his research. His statements and conclusions can be trusted. The text of the book consists of selected articles, the content of which is directed to comprehend certain historical stages of the Ukrainian past and present. He applied a new approach to the analysis of certain events due to the influence of the religious factor. The latter is very relevant. The Church in modern Ukraine is becoming more popular the spiritual life of society. Parish grows, churches are built, monasteries are opened. The long-standing struggle for autocephaly has been successfully completed.

The study rightly states that the religious factor caused a split in Ukrainian society during the Middle Ages. The confirmation is the conclusions of scientists and the words of the Great Kobzar that the Union of Cossacks with the poles were put up and if not Jesuits, they might not have been cut. The author claims that Ukrainians inherited a complex history. Each region has its own cultural, linguistic, ethnic and religious peculiarities. The researcher emphasizes that the Church of Christ is capable of uniting people through faith in one God on the principles of trust, love and mutual respect. In this way, the Christian church reminds citizens of their spiritual unity.

It can be affirmed that the author has partly joined the solution of the difficult task that the intellectuals and the thinking part of the Ukrainian politics are working on - the elaboration of certain principles for the development of a new model of social development. He states that Ukraine has a unique national potential: its own extraordinary and rich culture and spiritual tradition, faith. The grace

of holy baptism spread to many peoples in the Kiev land. There is a good reason that Kiev City was called the Second Jerusalem. Having a glorious past, a thousand-year church tradition, a state-building potential, Ukrainians are rightly striving for a better future

Key words : *Ukraine , church , civilization , history ,Christianity , orthodox . world world*

Статтю надіслано до редколегії 03.05.2019 р.
Статтю рекомендовано до друку 12.06.2019 р.

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Журнал «**Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія**» входить до переліку фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (Наказ МОН України №528 від 12.05.2015 р.).

Журнал індексується в Index Copernicus та Google Scholar та виходить 4 рази на рік..

Редакційна колегія запрошує Вас взяти участь у формуванні його випусків.

До друку приймаються статті докторів наук, кандидатів наук, молодих науковців (ад'юнктів, аспірантів, здобувачів), а також інших осіб, які мають вищу освіту та займаються науковою діяльністю.

Редколегія забезпечує внутрішнє та зовнішнє рецензування статей. Вона залишає за собою право на редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Передрук матеріалів журналу дозволяється тільки з дозволу автора і редакції.

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ:**Загальні вимоги:**

Наукові статті, відповідно до постанови Президії Вищої атестаційної комісії України № 705/1 від 15 січня 2003 р. «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України», мають містити такі необхідні елементи:

- постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Технічні вимоги:

- Наукові статті повинні включати: УДК (друкується зверху зліва звичайним шрифтом); через 1 інтервал посередині напівжирним курсивом друкуються ім'я та прізвище автора; в наступній стрічці звичайним шрифтом вказуються навчальний заклад чи наукова установа, в якій працює автор; науковий ступінь та вчене звання (в разі відсутності – посада), країна (в дужках); через 1 інтервал по центру – назва статті напівжирними літерами; через 2 інтервали симетрично до тексту звичайним курсивом – анотація (**не менше 1800 знаків**) і ключові слова українською мовою (**6-10 слів**); після цього через 2 інтервали – основний текст; в кінці статті через 2 інтервали симетрично до тексту заголовка «ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА», формування списку здійснюється в **ручному режимі** у стовпчик; через 2 інтервали анотація (**не менше 1800 знаків**) та ключові слова російською мовою (**6-10 слів**). Після цього подається реферативний огляд статті, що включає в себе: англійську анотацію (**не менше 1800 знаків**) з ключовими словами (**6-10 слів**) та транслітерацію списку використаних джерел та літератури. В анотаціях вказуються ім'я та прізвище автора, а також назва статті;

- обсяг авторських рукописів: статті – 12-24 сторінок; рецензії – до 6 сторінок;

- формат аркуша А4; усі поля 2 см; шрифт Times New Roman, розмір шрифту -14 кеглів, стиль «нормальний» («звичайний»); міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,25 см (в автоматичному режимі); текст друкувати без переносів;

- посилання на джерела та літературу в тексті подаються за таким зразком:[6, с. 12], де 6– номер джерела за списком використаних джерел, 12 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [1; 4; 8] або [2, с. 32; 9, с. 48; 11, с. 257]. Посилання на архівні джерела – [15, арк. 258, 231зв]. В дужках ставляться нерозривні пробіли (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл). Авторські примітки оформлюються наприкінці сторінок з використанням символу * як знаку виноски;

- список використаних джерел «ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА» подається наприкінці статті (розмір шрифту – 14, через 1 інтервал) в **алфавітному порядку** відповідно до стандартів бібліографічного опису (див.: **Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання ДСТУ 8302:2015**). Слова «там само», «там же» - не використовуються. Бібліографічні описи джерел мають обов'язково містити прізвище та ініціали авторів, назви їхніх праць, місто (повністю) та рік видання, видавництво, кількість сторінок видання. При формуванні списку **не застосовується функція автоматичного нумерованого списку**;